

14-12

А. Г. ШАБУРАКОВ

ПРАВОПИСАНИЯНЫН'

ДЬУУНТЫЛУ

ТАСКАДУЛАРЫ

БАШТАМЫ ШКОЛГО

1-кы БЁЛЮК

акча
коп.

40

НОВОСИБИРСКИЙ ОБЛАСТНОЙ ИЗДАТЕЛЬСТВО
НОВОСИБИРСК—1938

Чс(аат)075
Ш12

А. Г. ШАБУРАКОВ

ПРАВОПИСАНИЯНЫН' ДЬУУНТЫЛУ ТАСКАДУЛАРЫ

БАШТАМЫ ШКОЛГО
II КЛАССКА

1-кы БЁЛЮК

РСФСР-дын' Наркомпрозы дьёптөгөн

ЭКИНЧИ КАТАП ЧЫГАРГАНЫ

Ф
V

НОВОСИБИРСКИЙ ОБЛАСТНОЙ ИЗДАТЕЛЬСТВО
НОВОСИБИРСК—1938

ЮРЕДЮЧИЛЕРГЕ.

Бу учебникте эски аайынча кезек дьерде улантылар деп сѣс кирип калган, оны кожулталар деп кычырар керек.

**А. Г. ШАБУРАКОВ
УПРАЖНЕНИЯ
ПО ПРАВОПИСАНИЮ
ДЛЯ II КЛАССА
НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ
НА ОЙРОТСКОМ ЯЗЫКЕ**

Ответственный редактор *Н. Г. Куранаков*. Техн. редактор *А. В. Малахова*.
Сдано в производ. 22/V-1938 г. Подписано к печ. 31/VII-1938 г. Форм. 60×92¹/₁₆.
Бум. лист. 1,25. Печ. лист. 2,5 Уч.-авт. лист. 2,25. Индекс У-1-а(н). Изд. № 2052.
Тираж 3000. Заказ № 1761. Новосибирск. Типография № 1 Облесполкома.
Уполобллита № 10951 от 31/VII-38 г.
Цена книги 15 коп. Переплет 25 коп.

ЭКИНЧИ КЛАСС.

---

1. Баштапкы класста ёткёнин эске алынарга эрмектерди кычырала, канча эрмек барын, ненин' керегинде айдып турганын айдыгар.

Кюс.

Кюс келди. Кар дьаады. Улус чанакту барды. Школ ачылды. Юредю башталды. Малдар кажаганда турды. Дьиндьи школдон' дьанды. Эн'ир. Улус от тапты. Балдар урогын белетеди.

Бичигер: Кюс ётти. Кыш келди. Кюндер соок болды. Кар дьаады. Суу тон'ды.

2. Кычырып алыгар. Онон' бичип алыгар. Керектю дьерлерине точка ла дьаан буква тургузыгар.

Менин' адам ан'дап дьюрюп дьанып келди бойыла кожо тюлкюнин' балазын экелди тюлкюнин' балазы кичинек болгон бис онын' дьанына сюттю табак экелип тургузып бердибис тюлкюнин' балазы сютти иче берди кёстёри табылу дьумылып, аштаганына буды-колы тырлажып турды.

3. Стихотворениени кычырыгар. Бичип алыгар.

Кышкы дьол.

Кою быдыраш булут ёткюре,
Дьаркынду ай чыгып дьадыры.
Сан'ыскан да учпас сары чёлди,
Дьарыдып туру дьайнадылу.
Кыйын шыралу кыштын' дьолыла,
Дьегюлю юч ат барып дьат.
Дьан'ыс аай табышту кюзюн'илери,
Кулакка ёдю шын'ырап дьат.

4. Бичип алыгар. Ат сестёрди алдынан' чийю тартып темдек-тегер.

Владимир Ильич Ленин ишмекчилер ле крестьяндардын' улу башчызы. Ол качан кичинек болор тужунда, оны Володя Ульянов деп адайтандар. Ол Волга дьаказында г. Симбирскте чыккан. Эмди ол город Ульяновск деп адалып дьат. Ленин Казань ла Петербургта юренген. Петербург Нева дьаказында дьаан город болуп дьат. Эмди ол город Ленинград деп адалып дьат.

Владимир Ильич Ленин Казаньнын' Университединде юренип турарда, студенттердин' тьюменине киришкен учун, оны университеттен' чиновниктер чыгарып салган. Айдарда Ленин высший юредюни бойы божоткон.

5. Эрмектерди бичип, точкалардын' ордына дьетире бичилбеген сестёрди тургузыгар.

1. . . . деп кырдын' эдегинде . . . . изин кёрдим.
. . . . деп городтын' дьанынча Майманын' суузы агып дьат.

2. Чуй ичинде . . . . деп дьер бар, анда . . . . агаш кёп.

3. Кош-Агаштын' . . . . деп дьерин ёткёнде, сооктон' . . . . керек.

Дьетире бичилбеген сестёри: 1) Бабырган, бабырганын'; 2) Дьодро, дьодро; 3) Куяктанар, куяктанарга.

6. Куучынды кычырып алыгар. Онын' ичинде ортозында „й“, буквалу сестёр табыгар. Ол сестёрди, кёргюзю аайынча, кайдан' кёчюретенин дьартап, чыгара бичип алыгар.

Кёргюзю: Шыйдынды, шый-дын-ды.

Кар дьаады. Ан'чылар, тийин' ёйи дьедип келди дешти. Ончозы шыйдынып алды. Тайга дьаар бардылар. Кар калын'дай дьаап келерде, чаналарын кийдилер. Ан'даар дьерине дьеттилер. Тюжин ан'дап, тюнин амырап, уюктап турдылар. Кожо ээчидип турган ийттери, тийин'ди тааф берип турды.

11. Дьарт эдип кычырыгар. Темдек тургузар дьерлерине керектю темдектерин, база точка ла дьаан букваларын тургузып туругар.

Аяс кюн.

Бу кюн кандый аяс болгон кюннин' дьарыдып турганына балдардын' юндери дьылгаякта кандый тын' дьан'ыланып дьат кёрюгер, кырды тёмён учуп клееткендерин кёр, кёр, дьыгылып калдылар.

12. Бичип алыгар Токтоор дьерине керектю темдектерин тургузыгар.

Качанда белен!—андый сёсти кем айдып дьат Онойдо пионер айдатан ёрт ёрт кайда ёрт деревнеде Тур Неболо берди тегелигим уштула берди.

13. Кычырыгар. Онон' бичип алыгар. Кажыла темдек не учурлу турганын, айдып беригер.

Кокыр-куучын.

Ой, ёбёгён, бозу кёрдин' эмеш пе?

— Кандый боозу эди?

— Кюрен'.

— Мойнында буулу беди?

— Ээ буулу эди.

— Дьалмажы кара беди?

— Дье ол турбай база.

— Дьок кёрбёдим.

Предметти, онын' ён'и-бюдююн, онын' канайып турганын кёстёп турган сёстёр.

14. Бу сёстёрди кычырала, эн' озо „кем?“—деп суракка каруу болуп турган сёстёрди чыгара бичип алыгар. Онон' „не?“—деп суракка каруу болуп турган сёстёрди чыгара бичип алыгар.

Миша, сарас, балык, тракторист, Коля, ат, юредючи, перо, юренчик, таан, кас, машина, паровоз, такта, салкын, кар, дьаш, автобус, аю, бёрю, колхозчы, почта-лион, кюн, ан'чы.

15. Точкалардын' ордына керектү сестёрди капсудан' алып тургузыгар.

. . . . адан'нан' письмо алдын' ба?

. . . . адамнан' письмо алдым.

Сенде . . . . барба? Менде . . . . ла . . . . бар.

Бу кюн . . . . болор. Кюскюде . . . . дьудап турат.

Кышкыда . . . . дьяан дьяап дьат.

Керектү сестёри: (сен, мен, ат, уй, дьуун, кюн, кар).

16. Куучынды кычырыгар. Темдектеген сестёрди чыгара бичип алала, шююлте аайынча келижер—(не?) эмезе (кем?) деп сурактар тургузыгар.

Энем мергендючи.

Бистин' класс колхозко экскурсияга дьюрди. Ол колхозто адам ла энем иштеп дьат.

Адам аттар кийнинен' дьюрюп дьат. **Энем уй** саап дьат.

Бис дьылу кажаганга киргенибис, кажаганнын', ичи дьылу, ару, дьарык эмтир. Анда **уйлар** эки дьол дьергелей тургулаганын кёрдибис.

Бу уйлардын' кийнинен' бир **бригада** дьюрюп дьат. Кажыла **доярка** 12 уй саар.

Менин' энем мергендючи. Ол 18 **уй** саап дьат.

Уй саар кёнөктөрүн салатан турага кирдибис.

Анда стенедде мындый **плакат** турды.

Мергендю иштин' учун!

Плакатка коштой бичиктер кадап салтыр. Ол бичиктерде мергендючилердин' бюдюретен ижин мынайда бичиген:

„Бис, мергендючилер, мындый керектер бюдюрерибис:

1. Он эки уйдан' саарыбыс.
2. Уйлардын' сюдин кактай саарыбыс.
3. Уйлардын' эмчегин оорутпай, ару тударыбыс.
4. Уй саар кёнөкти ару тударыбыс.
5. Ишти качанда уядатпасыбыс.
6. Мерген ишке дьян'ы нёкёрлёр тартарыбыс.

17. Бу эрмектерди кычырып алыгар. Кем? деп суракка каруу болуп турган сестерин бир столбикке чыгара бичип алыгар. Онон? не? деген суракка каруу болуп турган сестерди база бир столбикке чыгара бичип алыгар.

Кюс болуп келди.—Агаштын' бюрлери саргарды.—Ат киштеп дьат.—Кой маарап дьат.—Пастух мал кюдюп дьат.—Юредючи балдар юредип дьат.—Адучы школдо юренип дьат.—Мен бюгюн школдын' дьуунында болдым.—Сен дьуунда болдын' ба?—Ол эртен нени эдер?—Кар дьаады.—Соок болды.—Тош тон'ды.—Балдар чаналу барып дьат.

18. Куучынды бичип алыгар. Сурактардын' ордына турган сестерден' шююлте аайынча келижерин тургузыгар.

Ийт ле ат.

(Не?) ле (не?) чечеркешти. Сары ийт атка айтты:

— (Кем?) база абагай турун'. Сени бу айылдан' сюрюп те салза, меге кем дьок.

Ары-бери неме тартарга ла кыра сюрерге сюрееен неме бе? Сенин' онон' артык немен' дьок.

Меге тен'дежер сенин' неен' бар?

Мен (не?) амыр билбей дьадым. Тюште (нени?) кюдюжедим.

Ат айтты:

— Сенин' сёзин' чып-чын.

— Дье (кем?) (не?) сюрбей ары-бери неме тартпай турган болзом, сеге каруулдаарга да неме дьок болор эди.

Керектю сестери: Ийт, ат, кыра, тюн, тюш, сен, мал, мен.

19. Он' дьанындагы ла сол дьанындагы столбикте турган бёлуктерден' шююлте аайынча, келижерин колбоштырып, эрмектер бюдюригер. Темдектеген сестерин чыгара бичип алыгар.

Ак койон

Дьегюлю аттар

Садтын' тактазы

Кёёшпёк кар

Ак дьалан'

Кёк эчки

Дьолло чанакту барып дьат

капуста дьиип дьат

дьаады

туру

дьелип дьат

дьайылып калган дьадыры

20. Стихотворениени бичип алыгар. Точкалардын' ордына капсуда турган сестерден' алып, шююлте аайынча келижерин тургузыгар.

ДЬОТКОН.

- . . . дьоткон кюн бюркеди.
- . . . куюн ойноды,
- . . . ан'дый огурды.
- . . . бала чылап ыйлады.
- . . . туранын' дьабынтызын,
Ан'тарарга кюдьюренди.
Эн'ирде келген кижичилеп,
Эжигибисти калыратты.

Керектү сестёри: Каран'уй, Карлу, Казыр, Дьаш', Эски.

21. Бу эрмектерди бичип алыгар. Кандый?—деп сурактын' ордына келижер сестёрин тургузыгар.

1. (Кандый?) ат дьерин санап киштеди.
(Кандый?) карындажым школго баратам деп ыйлады.
(Кандый?) улус ликпунтка юренип дьат.
(Кандый?) колхозчылар мал ижин дьарандырды.
(Кандый?) уйдын' сюди кёп те кою да. Кышкыда
(кандый) тон ёдюк кийедилер.
2. (Кандый) бака дьер албас.
(Кандый?) кижичилеп кюн албас.
(Кандый?) кижинин' ажы кёп.
(Кандый?) кижинин' бийди кёп.
(Кандый?) кижичилер курсагын кичеер.
(Кандый?) кижичилер ышту айыл кюзеер.

Керектү сестёри: 1. Сюреен, дьаш, дьаан, мергендючи, дьеерен, дьылу.

2. Тебинип дьюрген, тегин дьюрген, дьалкуурбас, дьалку, иштемкей, иштенбес.

22. Куучынды бичип алыгар. Кандый? деп суракка каруу болуп турган сестёрин чыгара бичип алыгар.

Бистин' класс.

Бистин' класс, школдын' бир дьаан деген кыбы. Класста парталар туруп дьат. Парталарга удура кичинек дьараш стол туруп дьат. Столдын' ары дьанында кызыл отургыш туруп дьат. Ол стол ло отургышка юредючи отуруп дьат. Стенеде класстын' доскозын илип салган. Стенеге дьаба дьаан шкаф туруп дьат. Толыкта каме-

лек туруп дьат. Стенедэ географический карта туруп дьат, Лениннин', Сталиннин', Калининнин' портреттери, кызыл бёслё куюлаган туруп дьат.

23. Куучынды бичип алыгар. Онон' эн' озо (кандый?) деп суракка каруу болуп турган сёстёрди чыгара бичип алыгар. Онын' кийинде (не?) эмезе (кем) деп суракка каруу болуп турган сёстёрди алдынан' чийю тартып, темдектеп салыгар.

Экскурсия.

Юредючи бисти дьалан'га экскурсияга апарды. Бис ак чёл дьерле бардыбыс. Аяс, дьылу, дьыды дьараш кюн болгон. Неле неме ончозы ёзюп, чечектеп дьайылып турган тужы болгон. Кызыл, ак, кёк чечектер, дьерди кебистий бюркеп салган турды. Сары ён'дю незабудка деп чечектер, камыш ортозынан' баштарын чыгарып кёрюп тургандый болды. Ак ромашка деп чечектер билер-билбес салкынга дьайканып турдылар. Кыранын' аштары кёгёрип калган кёбю немедий ёзюп дьаты. Балдар дьалан'нын' кеенине чыдашпай, дьарыш эдип, чечек юзюп турдылар.

24. Бичигер. Баштапкы бёлюкте турган сёстёргё, экинчи бёлюкте турган сёстёрдён' шююлте аайынча дьараарын кожуп, точкалардын' ордына бичигер

1. . . . кызыл-кат. . . . бала.
. . . . ёбёгён. . . . одын. . . . агаш. . . . ёлён'. . . .
сас . . . базары . . . иш . . . флаг

2. Бышкан, Карган, Дьаш, Карагай, Дьиткек, Кёк, Кою, Ёмёлю, Кызыл, Колхозтын'.

25. Бу эрмектерди бичип алыгар. Точкалардын' ордына, алты дьанында берилип турган сёстёрдён' шююлте аайынча келижерин бичигер.

Почталион письмо . . . Комсомолдор пионерлерди .
. . . Устар тура . . . Дьурукчы картина . . . Доктор
оору улус . . . Библиотекада иштеп турган кижиге книгалар . . .
Колхозтор дьылдын' дьылга . . . Алдынан' дьаткан хозяйстволор колхозко . . .

Керектю сёстёри: эдип дьат; дьурап дьат; эмдеп дьат; юлеп дьат; юредип дьат; кирип дьат; ёзюп дьат.

26. Эрмектерди бичип алыгар. Онын' кийнинде кажыла эрмекти юч столбикке бёлюп бичигер. Баштапкы столбикте (кандый?) деп суракка каруу болуп турган сёстёр болзын. Экинчи столбикте (не?) эмезе (кем?) деп суракка каруу болуп турган сёстёр болзын. Ючинчи столбикте (канайып дьат?) эмезе (нени эдип дьат?) деп суракка каруу болуп турган сёстёр болзын.

Кара булут тен'ерини бюркеди.

Ак кар дьаап дьат.

Кичинек балдар биригип ойнодылар.

Дьаан улус одын ёлён' тартып дьат.

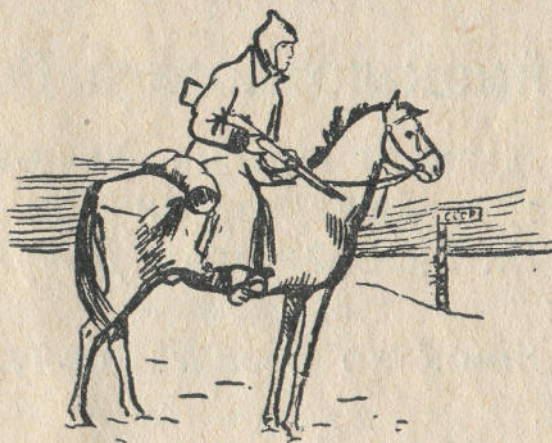
Ач бёрю улуп дьат.

Карган ёбёгён отурып дьат.

Аркада юни дьараш кююк эдип дьат.

Юндю ле туюк табыштар.

27. Стихотворениени бичип алыгар. Онон' юнгюр туюк табыш тарын алдынан' чийю тартып темдектегер.

Границада.

Границанын' сран'ай бойында,
Часовой туруп дьат.

Мылтыгын, ол бойынын' колына
Бектен' бек тудуп дьат.

Тюн, тюш дебей,

Уйку дьок базып турат.

Ёштюди тюндю-тюштю,

Истеп, кетеп, кёрюп турат.

Дьуулажар санаа бисте дьок.

Дьууладып бойыбысты базынчыктатпасыбыс ок.

28. Бу куучынды кычырып алыгар. Онон' оны, кажыла сёзин уйелерине бёлюп бичигер.

Стахановтын' пионерлерге бичиген письмозы.

Кюндюлю дьакшы балдар!

„Пионерский правда“ газетте, слерге бойымнын' акту санаамды бичип, ийип турум. Слерди мен, бистин' улу тёрёл дьерибистин' ижемчилю уулдары болзын деп турум.

Юренигер. Бойыгардын' суу кадык болорыгарды тын'ы-дыгар.

Партия ла башкару слерди юредип аларга кичееп турганын, дьяантайын сагыжыгарда тудугар. Тутагы дьок „отлично“ юренигер. Ол тужунда чын ла стахановецтер, сметанинецтер, бусыгинецтер, виноградовецтер болорыгар.

29. Бу куучынды бичип алыгар. Онон' ол куучындагы сестёрдин' тунгак табыштарынын' алдынча чийю тартып темдектегер.

Бистин' Оймок ло Коляга болужыбыс.

Бис ончобыс дьакшы юренип дьадыбыс. Оймок ло Коля экю, биске дьедиже юренип болбой дьат. Олор дьяантайын урогын билбей турат. Дьуун болды. Дьуунда Астам айтты:

— Балдар, Оймок ло Коляга болужар керек. Кем болужар!?—деди.

— Мен!—деп Ойрот айтты.

Ойрот Оймокко юренип аларына болужып дьат. Ким дезе Коляга болужып дьат. Эмди Оймок ло! Коля дьакшы юренип дьат. Бис ончобыс юредюден' сон'доп тургандарга болужып дьадыбыс.

30. Бу сестёрди эн' озо дьяан'ыс юндю табышту сестёрин бир столбикке чыгара бичип алыгар. Онон' эки юндю табышту сестёрин база бир столбик эдип бичигер. Онон' юнгюр буквазы кёп сестёрин чыгара бичип, кёргюзю аайынча чийю тартып бёлюгер.

К ё р г ю з ю : кайчы, кай-чы.

— Кайчы, калама, кара, кол, карагай, кактандым, камду, кас, тас, калаш, кёктёнбёдим, кур, кайылган, кюс, кёзнёк, абра, тюн'дейтен, армакчы, кижен, келин, комыргай.

Кату ла дьымжак юндюлер.

31. Бу куучынды бичип алыгар. Бичип алала, кату юндю табыштарды алдынан' чийю тартып, темдектеп салыгар.

Ойротский область.

Ойротский область 1922 дьылда тезёлгён. 1932 дьылда Ойротский областьтын' он дьылдыгын байрамдаганыбыс. Совет башкару Ойротский областька дьаан болуш дьетирип дьат.

Совет башкару Ойротский областьта дьолдор, мостолор, шкодлор, больницалар туткан, база онон' до ёскё кёп дьазалдар бюдюп дьат. Ойротский областьтын' тёс дьери Ойрот-Тура дьаранып, тын'ып чыкты. Ойротский областьта мал ижин кёрюмдьилию эдер керегинде задача туруп дьат.

32. Стихотворениени бичип алыгар. Онон' дьымжак юндерин алдынан' чийю тартып, темдектеп салыгар.

Балдар огородто.

Дьергелей турган балдар,
Ойын каткы эткилейт.
Грядаларын казып,
Мынайда кожон'дойт:
„Грядаларыбысты казып,
Юрен чачарыбыс.
Кёк ён'дю ёзюмдерди,
Дьажарып чыкканын кёрёрибис.“

33. Стихотворениени кычырып алыгар. Онын' кийнинде эн' озо кату юндю сёстёрин столбик эдип, чыгара бичип алыгар. Онон' дьымжак юндю сёстёрин, экинчи столбик эдип чыгара бичип алыгар.

Беш тюн ле беш тюш.

Качаннын' качанга тюрю улустан',
Айрып сёегин дьуурдан' озо,
Оны беш тюн ле беш тюшке,
Колонный залга салып койдылар.
Тёжиндеги кызыл орденын ла
Сары дьюзин тууразынан' кёрюп аларга,

Алдына маанызын тудунганча,
Албаты чубап анар бардылар.
Москванын' корон соогына удур,
Албаты дьон кыйымырап басты.
Бистин' эдибистин' дьылузынын' дьарымын,

Бойыла кожо апаргандый болды.
Ол уюктап калганы учун,
Москвада беш кюнге уюктабадылар.
Ачуланган дьаркынду ай,
Кюндюлю караул болды.

В. Инбер.

34. Куучынды бичип алыгар. Эн' озо бир чийю тартып, кату юндю сестёрди темдектегер. Онон' эки чийю тартып, дьымжак юндю сестёрди темдектегер.

Алтын-Кёл.

Алтай дьеринде Алтын-Кёл деп кёл бар. Ол кёл Улаган аймагынын' Чолушман деп дьерде агып дьат. Алтын-Кёлди айландыра кою агашту кырлар туруп дьат. Алтын-Кёлдө балык кёп. Кёлдин' дьаказында балык ан'даар артельдер бар. Алтын-Кёлдөн' Бий деп суу агып дьат. Ол Бий деп сууны ёрё төмөн кемелер дьюрюп дьат. Алтай ичинде кёлдөр кёп, дье андый дьаан кёл дьок.

35. Бу куучыннан' эн' озо кату юндю сестёрди чыгара бичип алыгар. Онон' дьымжак юндю сестёрди чыгара бичип алыгар. Сран'ай учында кату ла дьымжак юндер колый турган сестёрди чыгара бичип алыгар.

Город деревнеге болужып дьат.

Городто фабрик ла заводтор иштеп дьат. Заводтор колхозторго машиналар, бёс, сапогтор, костюмдар, чамчалар, калоштор, картузтар, картиналар, балалайкалар, чураналар, каду, лампалар, билюлер, малталар берип дьат. Городто, деревнеде иштейтен улустар, юредючилер, агрономдор, докторлор, трактористтер юренип дьат.

36. Бу куучынды кычырыгар. Онон' кату ла дьымжак юндюлери колый турган сестёрин чыгара бичип алыгар.

Кёбён' иштеер дьалан'дардын' геройлары Москвада.

1935 дьылда декабрь айдын' баштапкы кюндеринде, Москвада колхозчы делегаттар келди. Олор Таджикистаннан' ла Туркменистаннан' келгендер. Партия ла башкаруга, олор кёбён' иштеер дьалан'дарда колхозчылардын' алган дьен'юзинин' рапорттын бердилер. Эн' артык колхозчылардын' ортозында 11 дьашту пионер Мамлакат Нахангова кожо болды. Ол Сталинобад районнын' Лахути адын аданган колхозтон' келген. Мамлакат юредюде мергендючи. Дьайгы каникул ёйинде, ол колхозко кёбён' дьуурына болушкан. Мергендю иштеген. Дьаан дьашту колхозчынын' бюдюрер нормадын 3-4 катап ажыра бюдюрп турган. Нёкёр Сталин, Мамлакатты дьакшы юренгени ле дьакшы иштегени учун, алтын часла сыйлады.

Кажыла пионер юредюде, иште Мамлакаттын' кёрюмдьилю иштегенинен' дьозок алар учурлу.

Юнгюр туюк табыш ла тунгак туюк табыш.

37. Эн' озо баштапкы бёлюкте турган сёстёрдён' алып бичийле, кёргюзю аайынча ого одоштой экиньчи бёлюктен' тюн'ейлежин турган сёс таап бичигер. Онон' ол сёстёрдин' кандый буквазы тюн'ей эмес эмтир, кажызы дьарт, кажызы туюк, айдып беригер.

1. Катан, кетен, отто, атан, кату.

2. Адан, одо, кеден, кадан, каду.

38. Эмди бу туюк табыштарды юнгюр ле тунгактарына ылгап бичигер.

б, ч, дь, д, ф, г, к, л, м, н, п, р, с, ш, т, х, в.

39. Куучынды бичип алыгар. Онон' тунгак туюктарын алдынча чийю тартып темдектегер.

„Кичинек стахановец болорым“.

(Юренчиктин' куучыны)

Школдо бис, бистин' орооныбыста стахановецтердин кёрюмдьилю ижин ёткюрп турганын билип алдыбыс. Мен, Ойрот-Турада 5-чи № школдын' юренчиги ста-

хановский походко кожо кирижип турум. Мен кичинек стахановец болорым. Мен юренип, дьан'ысла „дыакшы“ ла „отлично“ отметка аларым. Иште де дисциплинада да озочыл болорым. Балдардын' сананып бойы неме таап иштееринин' тэзэчизи болорым.

40. Андый ок иш.

Школго капшагай.

Тан'дакталып тан' атты.
Тамырланып кюн чыкты.
Тап эдип тура тюшсен',
Таралдыбай дьунунзан'.
Бастыра улус иштенди,
Балдар да иштензин.
Бастыра балдар школго,
Бачымдап слер барыгар.
Кабыра тудуп меелейди,
Карманданып алзагар.
Каптырганы алып, школго—
Капшагай мен'деп барыгар.

41. Куучынды бичип алыгар. Онон' юнгюр туюк табыштарын алдынан' чийю тартып темдектегер.

Колхоз.

Колхозто дьерди бириктирип салган. Дьерди колхозко юргюлдьиге тuzаланар эдип берген. Колхозчылар ончозы тен'-тан' иштеп дьат. Неле иштерин машинала иштеп дьадылар.

Эмди машиналар да кёп: аш соготон машина, аш чачатан машиналар, аш кезетен машиналар. Колхозтын' малы да кёп. Колхозчылар мал ижин сюреен кичееп дьат. Олор малга дьылу кажагандар, конюшнялар эдип белетеп дьат.

42. Андый ок иш.

Чананын' кожон'ы.

Чар терези кайыжыс,
Чанабыска ол дыакшы.
Чана—бычкак кийгежин,
Чылабаска ол дыакшы.

Эки тууды ажарда,
Эрдьене сугат сурабады.

Эбирип ойто келерде,
Эмеш те сооду дьок болды.

43. Бу сестёрдөн' эн' озо юнгюр туюк табышгардан' башталып дьатканын, столбик эдип бичип алыгар. Онон' тунгак туюк буквадан' башталып турганын чыгара бичип алыгар.

Машина, тура, карагай, лампа, мал, тёс, каду, бёрю, тюлкую, булан, рама, перо, бидон, бозу, кюр, баш, завод, фабрика, малта, бычак, чана, тере, кайчы.

Сёстин' тёзи ле улантызы.

44. Куучынды бичип алыгар. Точкалардын' ордына алдында турган сестёрдөн' алып, шююлте аайынча келижерин бичигер.

Ан'нын' ёйи дьетти. . . . ан'дап барарга шыйдынды.
. . . . ок тарызы дьеткил болды . . . дьан'ысла дьакшы ийт керек болды. Мен кожо барарга сурандым Ол ме-ге айтты. Кожо барар болзон' бар деди. Мен . . . сакып турдым. Мен . . . кайдар барарыбыс деп сурадым. Ол дьышка барарыбыс деди.

Керектю сестёри: Адучы, Адучынын', Адучыга, Адучыны, Адучыда, Адучыдан'.

45. Стихотворениени бичип алыгар. Онон' озо кату сестёрин бир чийю тартып темдектегер, дьымжак сестёрин эки чийю тартып темдектегер.

Беш адар мылтыгыбыс,
Адар болзо чечен эмей.
Бистин' Кызыл Черюбис,
Адып дьаспас мерген эмей.

Албатынын' черюзи,
Амаадап дьууга чыкпас эмей.
Ан'зынып дьуулап келгендерге,
Кайрал качанда бербес эмей.

46. Эрмектерди бичип алыгар. Дьегире бичилбеген сестёрдин' учына точка тургузылган. Онын' ордына алдында турган улантылардан' келижерин бичигер.

Менин' энем бычак садып алды. Алган бычак . . . курчы сюреең. Оны экелеле бычак . . . беришпегер, колыгар кезеригер деди. Бычак . . . алала, калаш кести. Бычак . . . дыан'ы сап болгон. Оок неме дыонорго бычак эптю неме дыок.

Керектю улантылары: тын', ка, та, тан', ты.

47. Андый ок иш.

Балдар аралга барды. Анда олар тал кести. Бирюзи тал . . . тэзин кодоро касты. Бир де будагын сындырбай кодорып алдылар. Тал...ы казып алала, айылга экелдилер. Тал . . . сад ёскюрер дешти. Отургыстылар. Отургыскан тал . . . бюри дыайылып кёнюгип ёсти.

Керектю улантылары: га, дын', ла, дан', ды.

48. Бу эрмектерди бичигер. „Колхозчы“ деп сёскё кожулган улантыларын кёргюзю аайынча чийю тартып темдектегер.

Кёргюзю: колхозчылар.

Колхозчы улустар ончозы кичеенип, бичикке юренип дыат. **Колхозчылар** эмди бичикти билер болды. Кажыла **колхозчынын'** дыадыны дыылдын' сайын там дыаранды. **Колхозчыларга** иш уур эмес. Алдынан' дыаткандар колхозко кирип дыат. Дыан'ы кирген **колхозчыга** болужып дыадылар. **Колхозчылардын'** налоги да дыен'илтелю болуп дыат.

49. Эрмектерди бичип алыгар. Сёстин' ортозында турган точканын' ордына керектю буквазын тургузыгар.

Колхозчы юй кижинин' куучыны.

Мен туранын' ичин черетеп, ару тудуп дыадым. Дыаантайын мылчага кирип, дыунунып, ару дыюрюп дыадым. Кол . . . ы, дыюс . . . и дыаантайын самындап дыунадым. Кийим . . . и база дыаантайын дыунадым. Кюнюн' ле ликпунт . . . а дыюрюп, бичик . . . е юренип дыадым. Солун табыш . . . ы газет . . . ен' кычырып билер болдым. Дыаантайын юй улус . . . ын' дыууны . . . а дыюрюп дыадым.

Эжерлю тунгак туюк табыштардын' бойынын' эжер юнгюр туюк табыштарына солунары.

П ла Б.

50. Бу сестёрди кычырыгар. Онон' дьартап айдып беригер: Экинчи столбикте турган сестёрдин' улантызы кандый буквадан' башталган? Ючинчи столбикте турган сестёрдин' улантызы кандый буквадан' башталган? „п“ буква ненин' учун „б“ боло берген.

сап	сапты	сабын'ды
кёп	кёптён'	кёбизин
тап	тапты	табылды
кеп	кепте	кебин'

51. Эрмектерди бичип алыгар. Темдектеген сестёрдён' эн' озо сестёрдин' „п“ буквага токтогонын чыгара бичип алыгар. Онон' „п“ тунгак туюк бойынын' юнгюр „б“ эжерине солунган сестёрди чыгара бичийле, улантызын бөлүгөр.

Кёргюзю: Ман'тап ман'табазында.

Мен адымды ман'табазын да дезем, ман'тап турар. Адазы уулын кап экел деди. Уулы кабын алала барды. Олор кабына аш урдылар. Мен атка базып барзам, мени сооротепти. Айдарда, сен тын' тебинбезен' деп айттым. Менин' адам бюгюн малтанын' саптарын этти. Ол малтанын' сабын сюрееп эптю эдер кижин. Ол кандый да иштин' эбин таап ийер.

52. Эмди бу эрмектерден' „п“ туюк бойынын' эжери юнгюр „б“ болуп барган сестёрди чыгара бичип алыгар.

Сен калып кёрдин' бе? Сенин' калыбын'ды мен кёрбөдим. Сен иштеп туразын' ба? Мен иштеп дьадым. Бозуны таптын' ба? Табылды. Адучы мени сакып ал, деди. Мен мен'деп, оны сакыбадым.

К ла Г.

53. Эрмектерди кычырып алыгар. Онон' темдектеген сестёрди чыгара бичип алыгар. Эн' озо „к“ буквага токтогон сестёрдин столбик эдип бичигер. Онон' ологго одоштой ол сестёргё уланты кожуп салган сестёрди база бир столбик эдип, бичип алыгар.

1. Менде тюлкую бычкак бёрюк бар. Мен ол тюлкую бычкак бёрюгимди сююп кийип дьадым. Ол бёрюгимди кийбей, ёскё бёрюк кийгемде, эби дьок немедий.

2. Мен адамды бир катап **калбак** садып алып бер дедим. Ол меге садып берди. Алган **калбагы** мён'юндеп салган.

3. Тана **тарақ** садып алды. **Тарагын** экелип дьадала, тапай калды. Онон' ойто барала **бычак** алды. Алган **бычагын** айылына дьетирип экелди. Энези, бар тарақты тап!—деди. Ол барып бедреерде, **табылбады**.

54. Андый ок иш.

1. Бис **мажак** терип дьюрдибис. Терип алган **мажагыбыс** бир **кёнёк** болды. Алып дьюрген **кёнёгибис** дьаан болгон.

2. Балдар школдо **кюрек** эдерге юренди. Олор эн' озо кичинек-кичинек **кюрегештер** эттилер. База **табак** эттилер. Эткен **табагаштары** база кичинек дьакшы болды.

3. Менде **мылтык** бар. **Мылтыгымды** тудунып алала, бир кюн кырга чыктым. Анда мен **кюртюк** адып алдым. **Кюртюгимди** дьюктенип алып, дьандым.

55. Он' дьанындагы ла сол дьанындагы столбикте турган сестёрди чыгара бичип алыгар. Онон' олардын' улантыларын кёргюзю аайынча темдектеп салыгар. Кажы столбиктеги сестёрдө „к“ бойынын' эжер „г“ буквага солунган? Ненин' учун солунганын, айдып беригер.

Кёргюзю: **Чанак чана-г-ажым.**

Чанак	Чанагажым
Кармак	Кармагы
Аяк	Аягы
Терек	Терегим
Аспак	Аспагым
Аксак	Аксаган

Т л а Д.

56. Эрмектерди бичип алыгар. Сестин' ортозындагы точканын' ордына керектю „т“ эмезе „д“ деп туюк табыжын тургузыгар.

Мал ёттю болуп дьат. Малдын' ё...и кёк ён'дю болуп дьат. Бис бу дьыл борон'отты кёп теердибис. Терген борон'о-ыбысты сельпого сат-ыбыс. Саткан борон'о-ыбыстын' учун бёс садып алдыбыс. База малдын' э-ин алдыбыс.

57. Бу берилип турган сестёрди „Т“ туюк бойынын' эжер юн-гюр туюкка солунгадый эдип кубултыгар.

Ат, от, кат, тут, кажат, божот, кызыл кат, билет, бу-лут, курут.

58. Эрмектерди бичип алыгар. Бу дьетире бичилбеген сестердө точкалардын' ордына керектю улантыларын он' дьанында турган улантылардан' алып бичигер.

1. Мандылай, сен ол ташты таш . . .	ды
Бу таштарды кем ташта . . .	та
Слер бёс . . . алдыгар ба?	игер
Алган бёс . . . дьякшы бёс пё?	тёр
2. Одынчы ла Эркеш кюреш . . .	ип
Экю узак кюреж . . . турдылар.	ти
Одынчы Эркеш . . . меч салып алды.	ты
Онон' Тообос . . . келип тутты.	имди

59. Эмди бу мындый сестёрди тунгак туюк „Т“ бойынын' юн-гюр эжер туюкка солунар эдип кубултыгар.

Ат, тат, кат, эт, юрет, божот.

С ла З.

60. Бу куучынды кычырыгар. Темдектеп салган сестёрди эн' озо улантызы дьогын чыгара бичип алыгар. Онон' кёргюзю аайын-ча, ол ок сестёргё уланты кожулганын бичигер. Онын' „С„ буква „З“ боло берген сестёрин алдынан' чийю тартып алыгар.

Бис мынын' алдында кас азырабаганыс. Эмди дезе кас-тар азыраар болдыбыс. Эркек казыбыс ак ён'дю. Онын' учун кастарыбыс ончозы ак.

Темир согор ус узанып дьат. Устын' немени чон' бек эдери дьякшы.

61. Эрмектерди бичип алыгар. Сёстин' ортозында точка орды-на керектю „С“ эмезе „З“ букваны тургузыгар.

Бисти' класста дьяан доско туруп дьат. Бис класс-ыбысты дьярандырып дьязадыбыс. Кызыл бё.-тёр садып алдыбыс. Ол бё-ибистен' флажоктор дьязап кададыбыс. Класс—та база дьяан часбар. Ол ча-ты дьяантайын кёрип турадыбыс.

Бистин' ча-ыбыс чип-чике дьюрюп дьат.

62. Бу эрмектерди кычырыгар. Эн' озо „с“ тунгак туюк бойынын, эжерине солунбаган сестёрди таап, чыгара бичип алыгар. Онын' кийинде „с“ тунгак туюк бойынын' юнгюр тунгак „з“ эжерине солына берген сестёрин чыгара бичип алыгар.

Бис ан'дап дьуреле сарастын' изин кёрдибис. Ол таап алган изибисти ойто тескери истедибис. Онойып турала агаска учурадыбыс. Ары-бери дьюгюрп турала, агазыбысты тапай калдыбыс. Тообос агасты сюрюп дьюгюрп турган эди. Базала кёрзёбис Тообозыбыс чатла арып калыптыр. Тыштанып турала, онон' дьанар туру деп басты. Карга базып болбой, араай калкып отурды. Арыганына кёстёри дьаан болуп кёрюнди. Ёскёзинин' кёзи кем уьок. Айылга дьюк ле арайдан' дьеттибис.

Ш ла Ж.

63. Куучынды кычырыгар. Темдектеген сестёрди эн' озо улантызы дьогын бичип алыгар. Онон' уланта кожулганын чыгара бичип алыгар.

Кадын ичинде карагай агаш бар. Карагай агаштар кыжына бюрлю турар. Онон' ёскё бистин' дьерибисте мёш агаш бар. Мёштёр дьаан туза берип дьат. Онон' кузук алып дьадыбыс. Бистин' дьерибис туулу ла ташту дьер Дьерибистин' туу-тажы кату дьер. Озо дьол дьазагалакта кош тартып ок туратан, дье кошты атка коштойтон. Эмди козыбысты машинала тартып дьадыбыс.

64. Куучынды бичип алыгар. Сёстин' ортозында точканын' ордына келижерин шююп „ш“ эмезе „ж“ буква тургузыгар.

Бистин' колхоз.

Бистин' колхоз аш ижин иштеп дьат. Салып турган а-тары: буудай, сула, тараан, арба онон' до ёскё культуралар. Бу дьыл колхозтын' а-ы дьак-ы бюткен. Онон' ёскё арыш салып дьат. Ары-ы база дьакшы бюткен. Ары-тын' калажы ток болуп дьат. Колхоз школго болушты. Берген болу-ы аш болды. Ол а-ты школ алала, балдарга завтрак этти.

65. Эрмектерди бичип алыгар. Онон' темдектеген сестёрден' эн' озо „ш“ тунгак туюк бойынын' эжерине солынбаган сестёрди чыгара бичип алыгар. Учинда „ш“ тунгак туюк бойынын' юнгюр эжери „ж“ доло берген сестёрди чыгара бичип алыгар.

Улус кышка дьылу тон ёдюк белетеп дьат. Малга кыжына дьиирге дьедер ёлён' белетеп дьат. Башка соок ётпёзин деп, бажына бёрюк кийип дьат. Кюскюде, аштарын согуп дьат. Согуп алган ажын база аш бюткенче дьиип дьат. Балдар кажаттан' дьын'ылар чанагаш ёттирип дьат. Чанагажына отурып алала, тён'ди тёмён дьын'ылайт. Суудын' тожы тон'о бергенде, балдар тошко канёкту дьылат. Дьылып билбези дьыгылып, бажын тошко согот. Дьылып билери баштарын тошко сокпойт.

66. Бу столбиктерде берилип турган сёстёрдин' учындагы тунгак туюктары бойынын' юнгюр эжерине солунар эдип кубулытыгар.

теп	бичип	Алмат	кюс	калаш
тоолоп	мячик	Урмат	тюс	кулаш
белетеп	тижик	Аркыт	кийис	кайыш
короп	кузук	булут	тен'ис	кюреш
карап	азык	черет	кебис	отургыш

К ё р г ю з ю: теп—тебин
бичик—бичигим.

Кожулталар.

67. Бу сёстёрди кожулталарына кёргюзю аайынча чийю тартып темдектегер.

К ё р г ю з ю: Школ-школдо
Мёрёй—мёрёй-лёж-ёрибис.

Школдо	Мёрёйлёш
Школдордон'	Мёрёйлёжёрибис
Туралу	Юренчикте
Туралардан'	Юренчиктерден'
Колхозчыдан'	Тюлкючек
Колхозчынын'	Тюлкючектерим

68. Куучынды бичип алыгар. Озо темдектеген сёстёрдён' дьан'ыс кожулталу сёстёрди чыгара бичип алыгар. Онын' кийинде эки кожулталу сёстёрди чыгара бичип алыгар. Учынды экиден' кёп кожулта сёстёрди чыгара бичип алыгар.

Майдын' баштапкы кюнине белетенгени.

Школдо майдын' баштапкы кюнине белетендибис. Кандый ла ишти звенолорло юлежип алдыбыс. Оймок айылына дьанып келеле айтты:

— Эне, мени эртен эрте уйгус.
— Ненин' учун сен эрте туратан' ?
— Бис школдо майдын' баштапкы кюнине белетенип дьадыбыс.

— Меге школго баргалактан' озо лозунг бичип алар керек.

— Дье уйгузарым.

— Дье кёр, эне, менин' сурагымды ундубагар.

Эртенгизинде энези уйгусты:

— Тур, балам, сен эрте уйгус деген' дьогын' ба?.

Оймок тап-тура дьюгюрп, дьюзин дьунала, лозунгын бичип алды.

69. Баштапкы столбикте турган сестёрди, олардын' учында кандый тунгак туюк турганын, кожултазы кандый тунгак туюктан' башталып турганын адьарып, онын' учурын беригер. Онон' экинчи ле ючинчи столбикти онойып ок кёрюп, учурын айдыгар.

Отургыш—отургышка

Кас—кастар

Аш—аштар

Тура—турада

Ат—аттар

Кёжөгө—кёжөгөдө

Колхоз—колхозто

Кыра—кырада

Курсак—курсактанар

Печка—печкада

Кар—карлу

Кур—курдан'

Мал—малга

Кёл—кёлдөн'

70. Стихотворениени кычырып алыгар. Юндю табышка ла юн-гюр туюкка токтогон сестёрдин' кожулта кожулганын чыгара бичип алыгар. Онон' кожултанын' баш буквадын кёргюзю аайынча чийю тартып темдектеп салыгар.

Кёргюзю. Октябраттар.

Октябраттар.

Коштой туруп, ээчий-теечий,
Октябраттар баскылагар.
Уулчагаштар, кызычагаштар,
Дьаш октябрат—отрядыбыс.

Бюгюн бистин' юстюбисте,
Кызыл чечек дьайылгандый,
Кызыл мааны ёрё кейде,
Сюрекей кёп дайылып чыкты.

Бистин' салган кожон'ыбыста,
Завод ээчий завод бюджет.
Дьан'ы дьолго темир рельстин'
Кюн'юреген табыжы угулат.

Темир аттар дьерди сюрюп,
Кыранын' ажын кёптёдёт.
Терен' суулар бууктанып,
Дьаан заводтор бюткюлейт.

71. Куучынды кычырып алыгар. Темдектеген сёстёрдён' озо юн-гюр туюктан' башталган кожулталу сёстёрин чыгара бичип алыгар. Онон' кожултазы тунгак туюктан' башталган сёстёрди чыгара бичип алыгар.

Бистин' колхоз.

Бистин' колхоз Кадын суунын' дьаказында туруп дьат. Колхозто кыралар да, одор до, сад та база огорот то бар. Огоротто озор дьюзюн-дьююр аш отургызып дьат. Одор-до колхозтын' уйлары, аттары дьюрюп дьат. Колхозчылар неле ижин ёмёлёжип, кичееп, чон' эдип дьат. Менин' адам стахановецтердин' эп-сюмезиле иштеп дьат. Онын' кёрюп турган малында бир де чыгым дьок.

72. Стихотворениени бичип алыгар. Чийюлердин' ордына кожултанын' керектю баш буквазын тургузып туругар.

Поезд.

Шпалдар бюк-елет, шпал-ар сыктажат.
Ыраак дьерде рельс-ер чёйюлет.
Поезд дьылат, поезд учат;
Ёскён бюткен дьылыжа берет.
Мен'кю тайгалар, дьалбак чёлдёр,
Кёгёрип дьажарып артып калат.
Салкын согот, салкын ойнойт,
Куюнтып келип дьюзиме тийет.

Сестин' тѣзи ле кожултазында юндю табыштардын' тюн'ейлежери.

73. Бу сестѣр сурактар сайын кубулганын мынайда адыктап кѣрюгер: Баштапкы, экинчи столбиктеги сестѣрдин' тѣзинде юндю табыштары кандый, ого кандый юндю табышту кожулталар кожулган? Оны айдып беригер.

1. Кем?	Эркемей	Оймок
2. Кемнин'?	Эркемейдин'	Оймоктын'
3. Кемге?	Эркемейге	Оймокко
4. Кемди?	Эркемейди	Оймокты
5. Кемде?	Эркемейде	Оймокто
6. Кемнен'?	Эркемейден'	Оймоктон'

74. Бу сурактардын' кийнинде „таш“ деп сѣскѣ, кандый кожулталар кожулган? Оны кѣрюп алып, ѣскѣ коштой бичилген сестѣргѣ, кожулталарды бойыгар кожугар.

1. Не?	таш	кылбыш	сабат	уулчак
2. Ненин'?	таш-тын'	кылбыш	сабат	уулчак
3. Неге?	таш-ка	кылбыш	сабат	уулчак
4. Нени?	таш-ты	кылбыш	сабат	уулчак
5. Не-де	таш-та	кылбыш	сабат	уулчак
6. Неден'?	таш-тан'	кылбыш	сабат	уулчак

75. Бу куучынды бичип алыгар. Кожулталардын' юндю табыштарынын' ордына чийюлер тургузылган. Олордын' ордына шююлте аайынча кожулталарынын' юндю табыштарын бичигер.

Бичиир тушта сестин' тѣзинде кату эмезе дымжак юндю табыштар турган болзо, ого кожулар кожултазы кандый болорын шююнип алыгар.

Майдын' баштапкы кюни — колкючиледьаткандардын' байрамы.

Кюн дьылу. Ишмекчил-р ле колхозчыл-р площадька дьуулып дьат. Алдында кызыл маанылу дьер ижинин' ле заводторд-н' мергендюочи-стахановецтери баргыл-п дьат. Комыс ойноп дьат.

Комыст-н' юни улуст-н' алтамына келижип барат. Сюгюнчилю кожон'дор угулат. Школд-н' балдары база площадька бардыл-р.

Майд-н' баштапкы кюни эзендик болзын! деп табыштар угулды. Эн'ирде колхозч-лар киного бард-лар. Картина олорго сюрееен дьарады.

76. Куучынды бичип алыгар. Огород деп сёстин' ордына сурактар туруп дьат. Бичип дьадала сурактардын' ордына, эремктин' шююлтези аайынча, ол сёсти кожуп бичигер.

Огород.

Бистин' школдо (не?) бар. (Ненин'?) ажын дьакшы кичееп отургызар керек. (Неге?) дьакшы кара ётёктю дьер керек. (Нени?) дьяантайын сугарып турарга керек. Дью-зюн-дьююр ашты (неге?) отургыстыбыс. Кюс келзе (неден'?) кёп аш аларыбыс.

Эки тюн'ей юндю табыш сёстин' ичинде коштой турары.

77. Эрмектерди бичип алыгар. Юч точканын' ордына алдында берилип турган сёстёрдён' шююлте аайынча келижерин тургузыгар,

1. Кюдючи кажаганга . . . эдип койлорды сукты. Онон' мени . . . деди.

2. Ады кара . . . болуп калган кижиге келди. Онон' айылдын' дьянына келеле, мени дьилек . . . деди.

3. . . . кара ат минген кижиге . . . кечип дьат. Кыш ёдип . . . кайылды. эт . . . деп, мен энеме айттым.

4. Мени энем чамча . . . деди. Мен, . . . болор бош дьок дедим.

5. Адам . . . садып алды. Мен . . . огород сугардым.

Керектю сёстёри: 1) Тооло, толо. 2) теер, тер. 3) су, суу 4) каар, кар. 5) дьюун, дьун. 6) суула, сула.

78. Андый ок иш.

. . . дьян'ы болуп турарда, ишмекчилердин' . . . кёп тёгюлген.

Озо ишмекчилер эртен турадан' . . . ашканча иштейтен.

Дье бай капиталисттерден' . . . кёрбёйтён.

Капиталисттер дьяш балдарды иштен' эрте . . . дебей, карын . . . улусла тен' иштедетен.

Керектю сёстёри: Каны, каан, кюн, кююн, дьяан, дьян-

79. Бу сурактарга карууларын толо эдип бичигер.

Дьас келгенде кандый куштын' юни аркага дьан'ыланат? Курсакты кандый казанга кайнадатан эди? Малды кандый ан'нан' чеберлеер керек? Атты неле буулайтан эди? Бисте кош коштоор кандый мал бар?

80. База андый ок иш.

Аштан' не болотон эди? Ашты кайда теермендейтен эди? Теерменнин' суузын не тудуп дьат? Атты неле ээртейтен эди? Дьайгыда не дьаайтан эди? Ненин' кини баалу эди?

Керектю сестёри: Дьаш, ээрле, тооргынын', буук, кёё, теерменде.

81. Баштапкы бёлюкте турган сестёргё, экинчи бёлюкте турган сестёрдөн' шююлте аайынча келижерин тургузыгар. Коштой турган тюн'ей юндю табыштарды алдынан' чийю тартып темдектегер.

1. Корголддын . . . Уйды . . . Укту . . . Айылдын' . . . Кара . . .

2. Саар, таан, сёёги, уур, ээзи, бее.

82. Андый ок иш.

1. Курч . . . Менин'. . . Уйдын' . . . Эчкинин' . . . Ак . . .

2. Чаазын, таакызы, мююзи, ээрим, кирее.

83. Бичип, точкалардын' ордына керектю сестёрин тургузып турыгар.

Мен атты . . . бууладым. Коля андый болзо дьакшы . . . эмтир. Ол . . . уул болыптыр.

Кандый . . . уратан. Бис . . . ажын салдыбыс. Мен Кадынды . . . кечтим. Бистин' дьерде . . . кёп. Кадында . . . балык кёп. Менин' энем . . . кёчё кайнадып дьат.

Керектю сестёри: буула, уул, шююлтелю, мёёнгё, огород кирееден', туулар, тарааннан'.

84. Андый ок иш.

Балдар школго . . . келди. Ончозы . . . отурдылар. Юредючи оморды эн' озо . . . юретти. Онон' . . . айтты. База дьурук . . . деди. Урок божоордо, балдардын' табыжы . . . берип турды. Дежурный . . . турды.

Керектю сестёри: Дьуулып, тоого, куучын, дьураарыгар, дьаанай, токтодып.

85. Андый ок иш.

Бис дьайгыда дьилектеп бардыбыс. Балдардын . . .
Тана болды. Эн . . . эркеш болды. Дьилектеп дьюр-
генче . . . дьаады. Ончобыс сууга тюшкен такаады . . .
калдыбыс. Дьилекти он'ду . . . болбой, дьанып кел-
дибис.

Керектю сестёри: Дьааны, кичю, дьааш, кёёп, теерип.

86. Темдектеген, сестёрди чыгара бичип алала, коштой турган
эки тюн'ей юндю табыштарды чийю тартып темдектегер.

Школдын' дьууны.

Уроктын' учында балдардын' дьууны болды. Юредю-
чи айтты: Бооро мен слерге куштар канайып дьанатанын
куучындагам. Дьаскыда дьан'ыс баарчыктар дьанар эмес,
онон' до ёскё кёп тоолу куштар дьанар.

Учар куштардын' кижиге дьетирер тузазы дьаан.
Албатынын' кырада огородто до салган аштарын юрейтен
курт кон'ыстарды тудуп, дьиип, кородот.

Андый биске тузалу айылчыларды уткуп алар керек.
Олорды сокпой, ёлтюрбей, чеберлеерге керек. Эмди тур-
ган уяларын буспай, карын уялар эдип, агаштарга илип
салар керек—деди.

Сестин' согултазы.

87. Бу стихотворениени бичип алыгар. Онон кажыла сестин'
согулта тудуп турган юндю буквазынын' юстюне кёргюзю айынча
юстюнен' чийю тартып темдектегер.

Кёргюзю: Узáар.

Дьас.

Тюн кыскарылып турды.
Кюнюн' кюнге тюш узаар болды
Кюннин' чогы кожулып турды.
Кюнет дьерлер кайылар болды.
Дьол кары кайыла берди.
Дьон аш саларына белетенди.

Баарчык тѣс дьерим деди,
Бачымдап биске учуп келди.
Балдар эткен уяга кирди.
Ай канатту кучыяктар,
Алтайыбыс деп дьянып турды.
Кере тюжин кучыяктар,
Кеен дьас дежип, кожон'доп турды.

88. Бу эрмектен' эн' озо ёскё тилден' кирген сѣстѣрин чыгара бичип алыгар. Онон' олордын' согылта тюжюп турган юндю табыштарын база юстюнѣн' чийю тартып темдектегер.

Совет Союзынын' геройлары.

Тош талайда туюктанган челюскиндарды летчиктер аргадап алган. Ол летчиктер недѣн' де дьяна баспас: Ляпидевский, Молоков, Доронин, Каманин деп онон' до ёскё атту улус. Бу летчиктер Совет Союзынын' геройлары болуп дьат. Башкару ологго Лениннин' орденыла награда берген. Бастыра дьер юстюнде, ол Совет Союзынын' геройларынын' ады-чуу дьяйыла берди.

Кѣргюзю Совет Союзынын' геройлары.

89. Андый ок иш.

Фабрик заводтор колхозторго кандыйла керектю немезин эдип дьат. База дьюзюн-дьуюр машиналар: тракторлор, комбайндар, сют эбирер сепораторлор эдип дьат. Колхозтордон' дѣзе фабрик заводко керектю теретерс, эт, сардью, тюк онон' до ёскё неме барып дьат.

90. Бу эрмектерди бичип алыгар. Капсуда турган: ла, ло, лѣ, ле деп кожултааларды кожо бичиирин кожо бичип, башка бичиирин башка бичип туругар. Онон' (нелѣ?) деп суракка каруу болуп турган сѣстѣрин юстюнѣн' темдектеп салыгар. Онон' немени тоолоп айдып (кем?) (не?) деп суракка каруу берип турганын алдынан' чийю тартып темдектегер.

Эркемей, сен атты армакчы (ла) буу (ла). Атты армакчылай (ла) кѣрюп тур. Отодо (ло) апарып сугара (ла) экел. Онон' экеле (ле) ээр (ле) ээртеп сал.

Кажы (ла) юренчик кичеенип юренер учурлу. Книга (ла) тетрадын база карандаш (ла) перозын чебер тудунар учурлу. Бойы ару чек дьюрерге керек. Нѣкѣрлѣри (ле) ѣѣркѣшпѣс керек, ѣмѣ (лѣ) юренер учурлу.

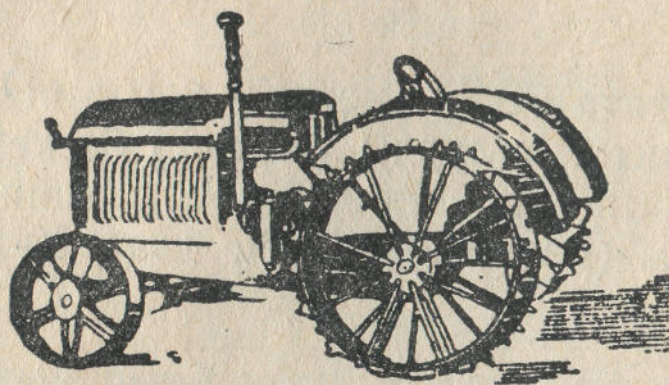
91. Андый ок иш.

Дьас келди. Кар кайыла (ла), суу болуп акты. Колхозтор (ло) совхозтор кыра ижине чыктылар. Трактор (ло) аттар (ла) кыраны бюрте сюре (ле), ажын чачты. Аш салар дьерди кюл (ле) ётёк (лө) дьарандырып дьат. Ашты чачканда (ла) кийнинен' ол ок кюнде тырмууш (ла) тырмап салдылар. Олор ёмө (лө) иштегенде, ижи тюрген бюдюп турат.

92. Бу эрмектерди бичип, дьуруктардын' ордына керектю сёзин бичип салыгар.

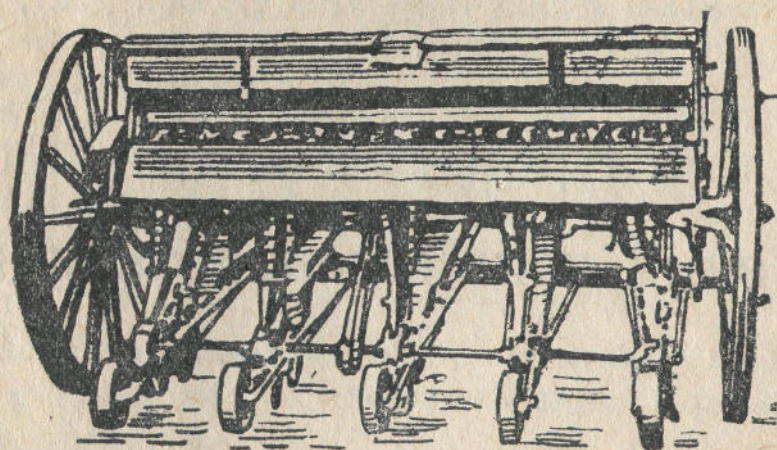
Колхозтын' иште тузаланар дьепселдери.

Бистин' колхоз
кыразын

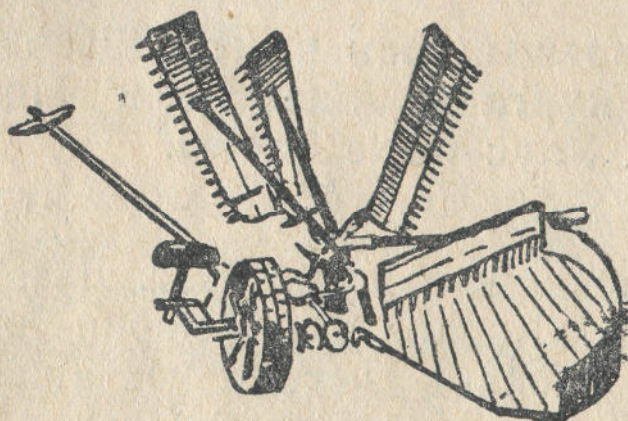
сюрюп дьат

Ашты

чачып
дьат.

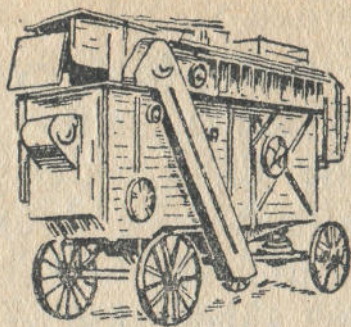
Ажы бышканда,
ашты

кезип
дьат.

Ашты

согуп дьат.

93. Ла, ло, ле, лё деген кожулталу предметтерди тоолоп айткан эрмектер бюдюрiger.

Кёргюзю: Тана ла Кюндючи школго дьорюп дьат.

94. Бу эрмектерди бичип алыгар. Сурактардын' ордына шююлте айынча келижер сестерин тургузып турар: ла, ле, ло, лё,—деп кожулталарды кожо бичиирин кожо бичип, башка бичиирин башка бичигер.

Кооперативта бёсти (не ле?) кемдьип садып дьат. Сахарды, пряникти, кулурды (не ле?) бескелеп дьат.

Улус койдын' (незинен'?) кийис эдип дьат.

Улус укты (неден'?) кёктёп дьат. Кийимди, (неле?) дьунуп дьат.

95. Темдектеген сестерди чыгара бичип алыгар. Онон' олоордын' согылтазы кажы юндю табыжына тюзюп дьат, ол юндю табыштын' юстюнде чийю тартып темдектегер.

Сен ан'чы атан. Мен база атанатам. Сахар амтанду. Бис сахар алып туратаныбыс. Мен бичик бичийтем.

Юренгенин эске алынар таскадулар.

96. Куучынды кычырып алыгар. Темдектеген сестерден' озо адачыларын чыгара бичип алыгар.

Эртен тура.

Тан' дьарыды. Кюн чыкты. Дьердин' туманы сериди. Чалын кургады. Айылдардан' ыш чыкты. Аралда кююк этти. Улус ишке барды.

97. Андый ок иш.

Балдар школдо юренип дьат. Дьаан улус ликпункта юренип дьат. Колхоз кыра сюрюп дьат. Кар кайылды. Кёк чыкты. Кандык чечектенди. Тана бичик кычырып дьат. Тракторист кыра сюрюп дьат. Дьааш дьаап дьат'

98. Точкалардын' ордына эрмектин' баштачызын тургузып бичигер. Керек сестерин темён турган сестерден' алыгар.

1	юредип дьат	5	дьюгюрип дьат.
2	бичип дьат.	6	кычырып дьат.
3	дьюрап дьат.	7	тыштанып дьат.
4	кююктеди.		

Керектю сестери: Юредючи, Юренчиктер, Кызычак, Дьуркчы, Балдар, Физкультурниктер, Кююк.

99. Бу эрмектерди бичип алыгар. Он' дьянында столбикте турган баштачы сестерге, сол дьянында столбиктеги айдылган сестерден', бажалыктын' шююлтези айынча келижерин алып бичигер.

Дьай болды.

Соок кыш	келди . . . . .
Дьылу дьай	уя дьазады . . . . .
Куштар	этти . . . . .
Баарчык дьянып келеле	дьянып келдилер . . . . .
Кюн	ман'тады . . . . .
Тюн	узады . . . . .
Юренчиктер	кыскарды . . . . .
Аттар	мерейлешти . . . . .

100. Куучынды бичип алыгар. Тургузар дьерине точка ла дьяан буква тургузып туругар.

Бистин' колхозтын' малы төрөди колхозто эмди бозулар, курагандар, улактар, кулундар бар школдын' балдары малдын' дьяш балазын чеберлеп аларына болужып дьат бистин' класс юч звеного бёлюнген баштапкы звено бозулар азыраарын алган, экинчи звено курагандарды, улактарды кичееп кёрюп дьат ючинчи звено кулун азыраарына болужып дьат.

101. Куучынды кычырыгар. Куучыннан' берилген „ат“ сөс бар эрмектерди чыгара бичип алыгар.

Ан'чы ла Андрей нени эдип дьядылар.

Ан'чы ла Андрей бойы бойын билишпей дьядылар. Олор Совет Союзтын' башка-башка талаларында дьядып дьат. Олор башка тилле эрмектежип дьат. Андрей Москвада дьядып дьат. Ол чеклен эдер фабрикада иштеп дьат.

Ол трамвайга отурып алып, кююн' ле фабрикага барып дьат. Ан'чы десе, ыраак Ойротто дьядып дьат. Ол

колхозтын' койын азырарына болужып дьат. Олор бойы-бойынан' ыраак та дьадып турган болзо, дье олор эки-лези чекпен эдер дьан'ыс иш эдип дьат. Ан'чы Ойротто койдын' тюгин кайчылап, дьууп дьат. Андрей дезе Москвада тюктен' чекпен эдип дьат.

102. Куучынды кычырып алыгар.

Гришанын' таадазы.

Гришада таада бар. Гриша таадазынын' куучынын угарга дьилбиркип турат. Таадазында кандый куучын дьок дейсин'? Онын' дьюрбеген ле дьери док. Онын' кёрбёген ле немези дьок. Суу тюбине дьюрер кемеле Балтийский талайла дьюрген. Ленинградта шибее барикадалар эткен. Крымда ла Кавказта актарла дьуулашкан. Ёбёгёк Перекоптын' дьанында шыркалаткан. Узак ооруган Онын' кийнинде бойнынын' төрёл Карпогына келе-ле, анда ла артып калган. Таадазы эмди колхозтын' председатели болуп дьат.

103. Сурактарга толо эдип карууларын бичигер.

Гришада кем бар? Гриша кемнин' куучынын дьилбиркеп угуп дьат? Таадазы кандый талайла кемелю дьюрген? Ол шибее барикадаларды кайда эткен? Ол Крымда ла Кавказта кемле дьуулашкан? Ол кайдар дьанып келген? Таадазы эмди не болуп иштеп дьат?

104. Сурактарга толо эдип караууларын бичигер. Куучын болор. Точка ла дьаан буква бичирин ундубагар.

Дьас.

Кыштын' кийнинде дьылдын' кандый ёйи келип дьат? Не узап, кыскара берет? Тен'ериде ненин' турары узай берет? Тен'ери кандый? Кей кандый? Кар канайып турат? Суулар канайып барат?

Дьылу дьерлерден' биске не дьанып келет? Дьер неле бюркеле берет? Агаш неле бюркеле берет? Улус нени кийип дьат? Дьаскыда дьалан'да ла огородто улус нени эдип дьадылар?

Керектю сёстёри: Дьас, кюн, тюш, кюн, аяс, дьылу, кайылып дьат, куштар, ёлён' лё чечектер, бюриле, дьен'ил кийм, грядалар казып, аш чачат.

Дьай.

Дьастын' кийнинде не келетен эди? Кюн тен'ериде узак турат па? Кюндер кандый боло берет? Тюндери? Чык тюшкен кийнинде ёзюмдерде чечек ордына не боло берет? Колхозчылар покосто нени эдип дьат? Онон' кырада нени эдидилер? Балдар агаш аразында нени терип дьат? Олор балыкты кайдан' тудуп, кайда эжинедилер?

Керектю сёстёри: дьай, узак, туруп, кызу, куру кыска, юрендер, ёлён' дьууп дьат, аш кезип дьадылар, мешке ледьилек, сууда, кёлдёрдө лё бууктарда.

106. База 104 №-де айдылгандый иш.

Пакос.

Улус ёлён'ди кюннин' кандый ёйнде чабат, ол ёйинде ёлён'лё не болот? Ёлён'ди кем ан'дандырат? Ёлён'нин' ортозында не учурайт? Ёлён'ди озо неге чогууп дьат? Бугулдарды неге экелип салат?

Керектю сёстёри: эртен тура, эмезе эн'ирде, чалын, юй улустар ла балдар, куштардын' уязы, бугулга, обогого.

107. База 104 № де айдылгандый ок иш.

Ююр мал.

Малды дьалан'га качан чыгарып дьат? Малдын' кийнинен' кем дьюрюп турат? Пастухтын' колында не бар болтон эди? Иштеер малды неден' корулап дьат? Пастух, мал неге кирбезин деп, кичееп турат?

Керектю сёстёри: Пастух ла ийттер, бёёрюлерден', ашка, кёк чыгып ла келзе.

108. База 104 №-де айдылгандый ок иш.

Бистин' кыралар ла сууларбыс. Бистин' Ойротто эн' дьаан суулары кандый атту? Эн' дьаан кёлдёрдин' ады не? Эн' дьаан тайгалардын' ады не? Слердин' дьаткан дьеригерде не суу бар? Дьаан деген кырларыгардын' ады не?

109. Бичип алыгар. Эрмектердин' учында тургузар темдектерин тургузыгар.

- Эне, слер кайдар барып келдигер
- Дьурт-советке барып келдим, балам
- Анда не керектю барып келдин'
- Дьуунга дьюрдим
- Кандый учурлу дьуун болды, энем
- Колхозто стахановский кюн ёткюрерин шююшти-бис.
- Кандый иштерле ёткюрер болдыгар.
- Колхозтын' кандый ла ижинде, балам.
- Сюреен дьякшы учурлу дьуунда болгон эмтирин' эне,

110. Куучынды кычырыгар. Онон' баштачы сестёрин чыгара бичип алыгар.

Мал кайдан' табылган.

Ат, уй, онон' до ёскё мал эн' бажында дьалан'нын', ан'ы болгон. Олор ююри-ююриле дьалан'да дьюрер болгон.

Кижиде озодон' бери олорды ан'дап, ёлтюрүп, эдин дьиип, терезин бойынын' керегине тудунар болгон.

Онойып дьюреле атты тудуп, дьобожыдып юределе, минип, неме тартырап болды, уйды тудуп азырап, сюдин саап тура берди.

Ол бойынча уйды, дьылкы малды, онон' до ёскё малдарды кижиде малданып азрай бергени ол болды.

111. База 109 №-де айдылгандый ок иш.

Совет авиятцианын' кюни.

1935 дьылда август айдын' 10-чи кюнине Ойроттын' колкючиледьаткандары бойынын' аэродромында байрам ёткюрди. Ол кюн Ойрот-Тура ла Новосибирск городтын' ортозында кейле дьюрер, пассажирларды тартар дьслын ачкан. Ол кюннин' программасында: авиомоделдер божодып, эн' артык мергендючилерди аэропланга отургузып учурткан. Аэропланга отуруп учкан дьаан дьашту мергендючилер ортозында, эн' дьякшы модел эткен Коля Зырянов деп юренчик кожо учкан.

112. Эрмектерди бичип алыгар. Онон' предметтин' кандыйын айдып турган дьартачы сестерин чыгара бичип алыгар.

Аяс кюн болды. Кичинек балдар—балыктап бардылар. Чараган балык тиштеп турды. Боту дьаан чараган чачып алды.

Ёлёт дезде кичинек чараган чачып алды. Кара булут тен'ерини бюркеди. Дьаан салкын келди. Дьаан дьааш дьаады. Балыктар тиштебей барды. Балыкчы балдар дьанды.

113. База 111 №-де айдылгандый ок иш.

Ак кой кара кураганду болды. Карган ёбёгён ээр дьазап дьат. Соок кыш ётти. Дьылу кюндер келди. Ак кар кайылды. Кызыл чечектер дьайылды. Тан' атты. Кызыл кюн чыкты. Боро туман сериди. Чалын кургады. Айылдардан' кою ыш чыкты. Узун тюш ётти. Каран'—уй тюн кирди. Суркураган дьылдыстар койылды.

114. Эрмектерди кычырып алыгар. Онон' айдачы сестерди чыгара бичип алыгар.

Уулчак юренип дьат.
Таныш кижиди келди.
Ат ман'тап дьат.
Энем кёктёнип дьат.
Ишмекчилер иштеп дьат.
Кас дьюзюп дьат.
Бала кожон'доп дьат.
Ус стол эдип дьат.

115. База 113 №-де айдылгандый ок иш.

Уйлардын' сюди кёптёди:
Колхозтын' фермазы ачылды.
Дояркалар уй саап дьат.
Болушчылар бозу тудуп дьат.

Пастух уйларды чыгара айдап дьат. Сюдин сепараторга эбирип дьат.

Онон' сардью эдип дьат.

116. Куучынды кычырала, кату сестерин бир столбик эдип, дымжак сестерин база бир столбикке чыгара бичип алыгар.

Пионерлер.

Ойрот-Тура школындагы пионерлер газетке материал берди. Олор мында бичиди:

Бистин' „Горный Буденовец“ деп аданган экинчи пионерский отряд, колхозто малдын' дьаш балазын коруп аларга социалистический мөрөйгө кирижип дьат. „Ударник“ деп колхозтын' пионерлери 15 бозуны кёрюп, кичеер болуп, бойына алынды.

117. Бу куучынды бичип, дьарт тунгактарын алдынан' чийю тартып темдектегер.

Лагерь.

Кадын дьакызында, алтай дьеринин' кырларынын' ортозында пионерлердин' лагери чёйиле берген дьадып дьат. Ол лагерьде орус, алтай балдар нак биле болуп дьадып дьат. Лагерьде балдарга коот. Карагайлар олорды эрке-легендий, бюрлериле талбып туруп дьат. Балдар анда дьакшы амырап алар. Кюскюде дезе дьакшы юренерлер.

118. Бу столбиктерде турган сестердин' учында турган туюк тунгактарды бойынын' дьарт эжерине солунар эдип кубултыгар.

1. Кеп	2. Бычак	3. Таш
Кап	калбак	арыш
Алтап	кролик	кюреш
Туурап	кулак	табыш
Уюктап	ёдюк	кулаш
Кожон'доп	эмик	чюрмеш

119. Бу 117 №-дегидий ок иш.

1. Сарас	2. От
час	мёт
чарас	булут
ус	кажат
улус	борон'от
кийис	

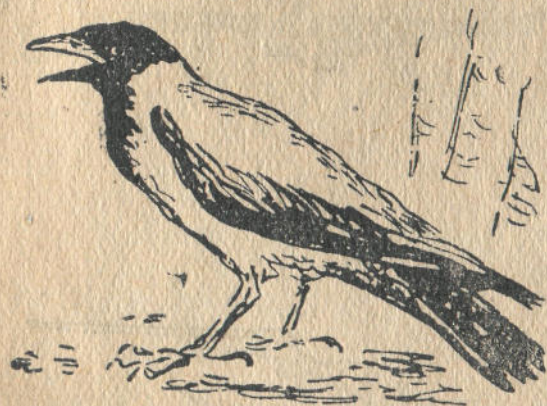
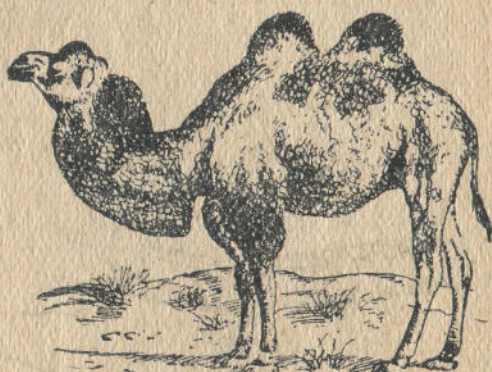
120. Бу сестёрди бичип, эжерлю туюк бойнын' эжерине солунар эдип кубултыгар. Эжерлю туюк бойнын' юнгюр эжерине солунар уланта кандый буквадан' башталатан эмтир, адыктап кёрюп алыгар. Онон' ол букванын' алдына кёргюзю айынча темдек тургузыгар.

Кёргюзю: кузугым.

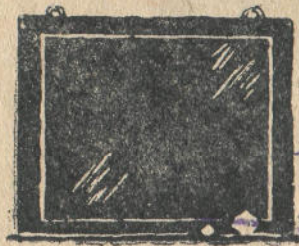
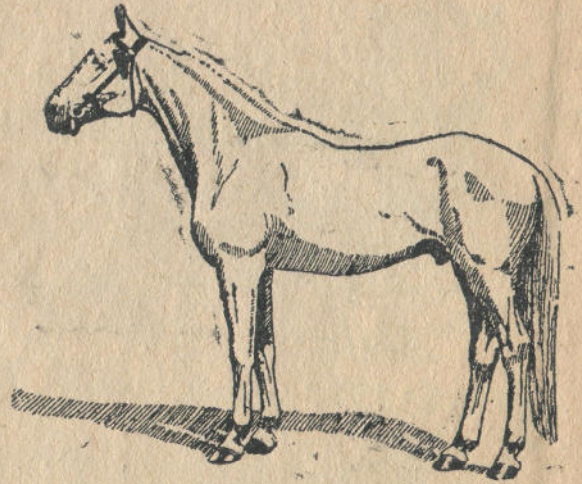
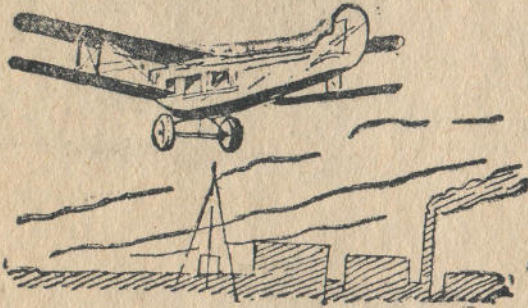
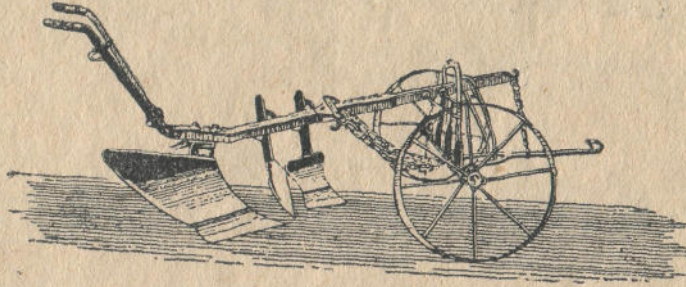
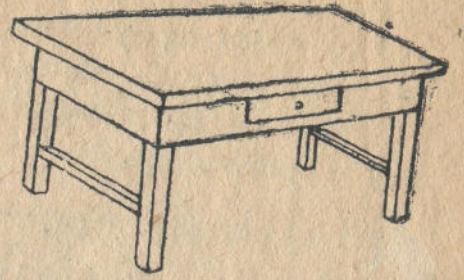
Кузук, сас, калаш, тус, отук, карандаш калып, ат, тут, тап.

121. (Контрольный задача). Бу мында дьурап салган дьуруктардын' адын баштапкызынан' учына дьетире бичип алыгар.

Бу сестёрди дьаспай бичип болорыгар ба?

Я. А. С. С. У.
Публичной Библиотеки